

”Och gott öl kom och gott öl för”

Något om Upsala Bayerska Bryggeri AB:s verksamhet på 1800-talet

ÅKE DAVIDSSON

Före 1850-talet drack man huvudsakligen öl av tre slag i vårt land, dubbelt öl, enkelt öl och svagöl. Detta öl — ”svenskölet” — uppskattades inte av alla men Carl von Linné har dock sagt att man här hemma på en del ställen bryggde ”bättre öl än man lätteligen kan finna på något annat ställe i Europa”. Utlänningar som besökte Sverige var nog oftast av annan mening men bl a den tyske skalden Ernst Moritz Arndt, som gjorde en resa här i början av 1800-talet, ansåg att Uppsalaölet var gott.

Det var emellertid en annan dryck som hade större åtgång men också skapade problem — brännvinet. Konsumtionen härav var enorm, inte minst under 1800-talets första hälft. Nykterhetsdebatterna var den tiden intensiva på de flesta håll, särskilt i början av 1840-talet. Man sökte därför finna något drickbart att sätta i brännvinets ställe. Det är förmodligen mot den bakgrunden man skall se den resa till Bayern som åren 1842–43 företogs av löjtnant Fredrik Rosenquist af Åkershult. Han kom nämligen att stanna länge i Nürnberg och München, där

han studerade den tyska metoden att brygga öl. Han insåg att det tyska ölet skulle kunna bli en ersättning för det rusande och skadebringande brännvinet. Så startade han efter hemkomsten ett bryggeri på Södermalm i huvudstaden (det s k Tyska bryggeriet) och introducerade på så vis det bayerska ölet i vårt land. Om de med den tyska metoden tillverkade maldryckerna fick han t o m medicinsk sakkunskap att bl a yttra att de tillhörde ”de bästa och för svenskar i allmänhet mest passande af alla drycker”.

Efter ett par år fann det bayerska ölet sin väg ut i landsorten och redan 1847 fanns det att få i Uppsala. Enligt en annons i januari året därpå kunde man i källarmästare G A Nybergs gård köpa ”Upsala dubbelt bäierskt bier” för 12 skilling helbuteljen. Bryggarens namn nämns inte här men med tanke på vilka varor denne krögare på Qvarnbo värdshus enligt andra annonser saluförde, bryggde Nyberg säkert detta öl själv och bör alltså ha äran av att ha infört det tyska ölet i Uppsala.

Ett årtionde senare fanns det åtminstone

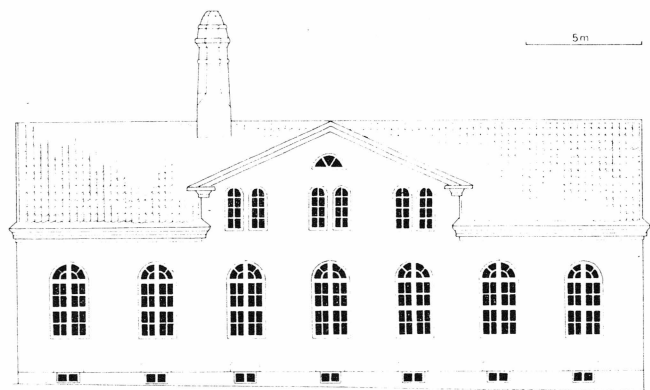
tre bryggerier i Uppsala som tillverkade bayerskt öl, det Beinoffska vid N Slottsgatan 12, Wilh Henschens bryggeri (senare Erlangens bayerska bryggeri) vid Kyrkogårdsgatan 27 och Firman H von Düben & C:nis bajerska Ölbryggeri i Svartbäcksgatan 13. Sistnämnda bryggeri är av särskilt intresse här eftersom just detta företag kom att bli upphovet till Upsala Bayerska Bryggeri AB.

Friherre Henrik von Düben, som etablerat sig som bryggare och som 1856 fick burskap som sådan i Uppsala, var egentligen godsägare på Älvgårde i Rasbo men hade tydligen intresse också för industri och handel. Han hade för övrigt inte bara engagerat sig i bryggerirörelsen utan var även innehavare av en skohandel ”som förestods av en kvinna”. Denna affär upphörde dock snart ”då förestånderskan antog en annan som fästeman”, berättas det. Därvidlag var skoaffären sålunda inte bara ett ekonomiskt intresse för denne possessiona. Sitt bryggeri drev han till en början tillsammans med bryggaren E A Didrikson men sålde senare sin andel i firman till handlanden Magnus Kellgren.

Det var vintern 1856–57 som det Dübenska bryggeriet började sin verksamhet i en fastighet i kvarteret Sandbacken, vilken von Düben 1856 köpt av klädeshandlanden Henrik Söderberg. Om den första början kan man läsa i en utförlig notis i tidningen Upsala sommaren 1857: ”En ny anläggning härstädes, som väl förtjänar med lovord omtalas, är hr baron von Dübens Bayerska Öl-bryggeri, vilket hela våren varit igång och varifrån nu försäljes ett gott och välsmakande bayerskt öl jämte s k bocköl och svag-

dricka. Detta bayerska öl är fullt jämförligt med varje annan dylik tillverkning och har härstädes redan vunnit sådan kredit, att nästan hela vinter- och vårbrygden med undantag av några partier, som gått på Gävle, här tyckes kunna avsättas. För åstadkommande av denna nyttiga anläggning gjorde baron v. D. först en resa till Bayern att på ort och ställe inhämta ändamålsenligaste anläggningssättet, inköpte gård i Svartbäck- en, som ägde en förträfflig brunn, och uppförde där av sten ett större bryggeri, som å fyra bottnar innehåller källare, bryggeri och mälteri samt malt-, spannmåls-, humle- och butelj-magasiner m m. Bryggeriet äger en ölpanna av koppar om 2 200 kannors rymd samt en svagdrickspanna av ungefär hälften så stora dimensioner. På stället försäljes öl och dricka till mycket billiga priser även i små partier, varav många sig begagna; arbetsfolk är en trågen kund. Bryggeriet skötes av en från Bayern införskriften sakkunnig man och lokalen är försedd med goda iskällare, varföre all anledning är, att hr baron v. D. på detta företag skall göra en god affär och därigenom tillika i hög grad gagna samhället”. Enligt en tidningsnotis 1859 var Dübens tillverkning till en början ”beräknad till 192 000 kannor, men kan uppdrivas till dubbla beloppet om avsättningen därtill skulle föranleda. . .”

Kellgren och Didrikson, som till slut ensamma blev ägare av Düben och Co., insåg så småningom att man borde ombilda firman till aktiebolag. Aktieteckningen skedde i januari 1865. Till en början erbjöds teckning av 110 aktier à 1 000 riksdaler men på de först utsända listorna tecknades endast

Det första av baron von Dübens uppförda bryggerihuset, fasad mot Klostergatan 1856.

Rekonstruktion och ritning av Ola Ehn, Upplandsmuseet.

75 aktier. Man tog saken under omprövning och när de nya teckningslistorna på 240 aktier à 500 riksdaler sändes ut någon vecka senare, blev de snart fulltecknade och man kunde förbereda det nya bolagets bildande.

Ser man på de namn som finns med på teckningslistorna — det rör sig om 38 aktietecknare — finner man att det mest är burkskapsägande handlande och hantverkare men även några lägre tjänstemän, ett par källarmästare och så de ursprungliga ägarerna av bryggeriet, handlanden Magnus Kellgren, bryggaren Didrikson och baron von Düben. "Bolaget utgöres av de fleste aktiva handlande och affärsmän på platsen", kunde man läsa i tidningen den 17 februari 1865. Notisen nämner också att "bolaget bygger för närvarande en ny stor provisorisk iskällare i Svartbäcken och tänker betydligt utvidga tillverkningen". De största aktieägarna, med poster om 20 aktier, var utom Kellgren och Didrikson kryddkramhandlarna H W Söderman och G A Sandström, spannmålshandlanden F O Törnlund, spannmålshandlanden Carl Erik Grönbeck och

lantbrukaren Adolf Olofsson. Även klädeshandlanden Henrik Söderberg och spannmålshandlanden P A Felldin hade tecknat sig för stora belopp. Så småningom inträdde andra välkända borgare som aktieägare.

Den 27 januari 1865 hölls sammanträde med "dem, vilka tecknat aktier i och för bildande av ett bolag till övertagande av Düben & C:ies Bäjerska Bryggeri". En interimstyrelse med H W Söderman i spetsen tillsattes för att sköta underhandlingarna med säljarna samt värdera byggnader och varulager m m. Köpebrevet är daterat den 2 mars 1865 och enligt detta överläter Kellgren och Didrikson "fasta egendomen en del av n:o 1 och hela n:o 2 i kvarteret Sandbacken och Svartbäcksroten här i staden med därå uppförda åbyggnader och bryggeriverk samt gården och bryggeriet tillhörande inventarier, emot en överenskommen köpesumma av 110 000 riksdaler riksmünt. . ." Däri ingick ett till 18 303 riksdaler riksmünt värderat varulager omfattande bl a 28 186 kannor bayerskt öl, 3 712 kannor svagdricka, jämte en mängd korn, malt, humle,

Bryggeriets annons i en adresskalender från slutet av 1870-talet.

Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

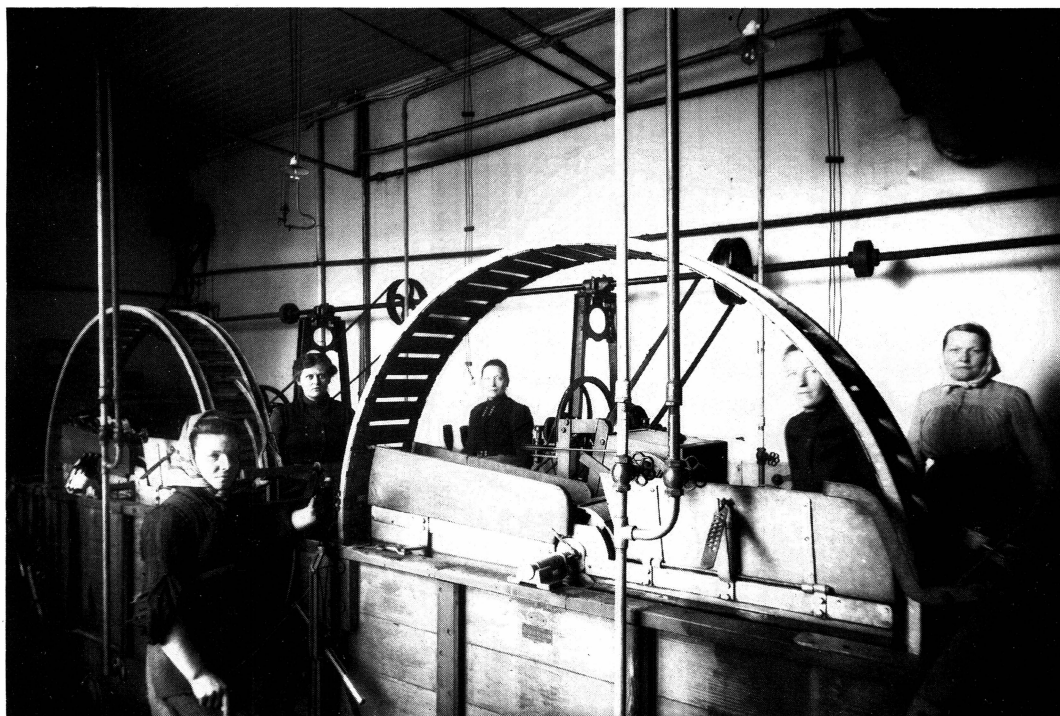
harts, kork och ekvirke. Bolagsordningen för Upsala Bayerska Bryggeri AB fastställdes av konung Karl XV den 19 maj 1865.

Innan köpet avslutades hade man haft konstituerande stämma och valt styrelse. Den första styrelsen kom att bestå av Söderman, Olofsson och Sandström med Törnlund och viktualiehandlanden J O Carlson som suppleanter. Sammansättningen ändrades ganska snart. Nya inflytelserika namn tillkom, personer som kom att sitta länge i ledningen, t ex den tidigare som kryddkramhandlande verksamme direktören i Uplands Enskilda Bank Wilhelm Ulander, vilken kom att vara verksam i bryggeriet i 30 år, och häradsskrivaren K R Grönbeck, som tillhörde styrelsen i 35 år. Ett eller annat årtionde efter starten såg det också ut som om såväl Bayerska bryggeriet som Ångqvarn och Uplandsbanken styrdes av samma starka och viljekraftiga män.

Den verkligt starke mannen var givetvis grosshandlare H W Söderman, denne arbetarpojke från Österby bruk, som kom att betyda så mycket för olika ekonomiska företag i staden. Söderman fungerade som verk-

ställande direktör i bryggeriet från 1865. De övriga i styrelsen tyckte dock att han fick för mycket att säga till om ty vid bolagsstämman 1875 beslöt man att dra in befattningen som direktör. I stället skulle de tre ordinarie direktionsmedlemmarna en månad i sänder vara jourhavande. Mot detta beslut reserverade sig Söderman till protokollet med den helt riktiga motiveringen att "affären efter detta omöjligen kan komma att handhavas så systematiskt, som önskligt vore och i annat fall vore möjligt". Arrangemanget med jourhavande kom dock att gälla ända till år 1906, då man beslöt att mera permanent fördela göromålen på direktionens olika ledamöter. I det här sammanhanget kan också nämnas att bolagets revisorer tidvis ansågs vara mycket besvärliga och småaktiga. Särskilt var detta fallet under de 5-6 första åren. Det kunde hända att deras anmärkningar uppgick ända till 25 punkter, som styrelsen sedan hade att bemöta eller förklara inför bolagsstämman. Men sådana revisorer tycks heller inte alltid ha blivit omvalda. I varje fall är revisionsberättelserna från 1870-talet och framåt betydligt mera summariska än tidigare.

Om den direkta ekonomiska ledningen sköttes av ett mer eller mindre samspelt triumvirat av ekonomiskt förfarna män behövdes dock även en arbetsledare, en inspektör. Den förste blev handlanden Magnus Kellgren, som ju hade intressen i bryggeriet på Sandbacken redan innan bolaget bildades. Han ersattes dock efter något år av handlanden Victor Lindbergh. Denne fick efter några år titeln disponent och var i tjänst till sin död 1889. Efter honom kom en

Bayerska bryggeriet.

Foto H Osti Upplandsmuseets bildarkiv.

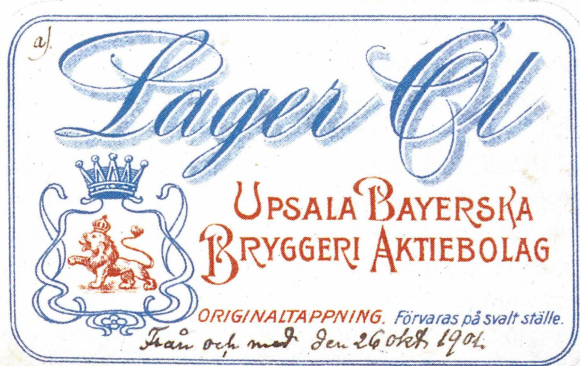
bankbokhållare att bli innehavare av inspektorsbefattningen, för övrigt ett sorgligt kapitel i bolagets historia. Efter 18 års tjänst blev han nämligen avskedad på grund av förskingringar. Men just då — 1907 — stod en intendent vid Kungl Uplands artilleriregemente redo att inträda som bolagets disponant, den för äldre Uppsalabor så välkände majoren Fredrik af Ekenstam. Med honom och hans efterträdare från år 1942 Teodor Carling är vi emellertid inne på ett avsnitt av Bayerska bryggeriets historia som inte skall beröras här.

Den förste bryggmästaren var Pehr Sjö-

gren, som lärt yrket hos den välkände bryggaren Anders Bjurholm i Stockholm. Sjögren tillträdde år 1865 men under det första året hade bryggmästaren Schmidt i Stockholm överinseendet över hans verksamhet. Efter ett år ansåg man sålunda att Sjögren borde vara kapabel att själv sköta bryggningen, varför man inte skulle anlita någon hjälp från huvudstaden. Detta synes dock inte ha fungerat så bra. Styrelsen konstaterade sommaren 1867 att ölet sedan hösten 1866 varit ”i allmänhet dåligt och ojämnt”. Sjögren blev uppsagd och ersattes av Herman Hanné från Östersund. Även

Maltdrycksetiketter från Upsala Bayerska Bryggeri AB. 1900-talets.
Ur Upplandsmuseets samlingar. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

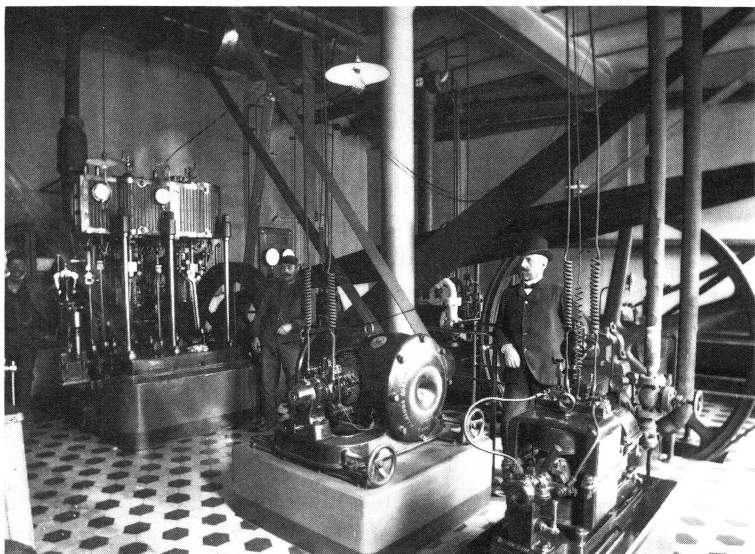
*Bryggmästare Kristian Kaatorp.
Foto A Larsson, Uppsala. Prippts depå
i Uppsala.*

han blev avskedad efter ett par år, förmodligen av samma skäl. Napoleon Lindell, som blev bryggmästare 1869, måtte ha haft bättre tur både med brygden och styrelsen. 1871 beslöt man till och med att ge honom en gratifikation i form av löneförhöjning om 500 riksdaler silvermynt för att han med "särdeles omsorg fullgjort sina åligganden". Mot detta beslut reserverade sig dock Söderman av någon anledning. Det var emellertid först 1875 som man fick en bryggmästare som kom att stanna under längre tid och i varje fall hade möjlighet att åstadkomma en kontinuerlig tillverkning av det upsala-

liensiska bayerska ölet. Det var Kristian Kaatorp från Oslo (dåvarande Kristiania), som sedan var verksam inom bolaget ända till 1908, då den tekniska ledningen övertogs av ingenjör Sven Hallström. Ibland tyckte man att Kaatorp "lyckats åstadkomma ett ganska jämnt och gott öl", ibland var det klagomål över ölets dåliga beskaffenhet. När det var som sämst 1882 blev också han avskedad för att några månader senare återanställas! Dessemellan fick även han belöningar för gott arbete.

Om personalen i övrigt vet man inte så mycket. Protokollen nämner inte så ofta alla

*Maskinhallen. Bryggmästare K Kaatorp främst.
Foto H Osti 1905. Upplandsmuseets bildarkiv.*

*Öltappningen. Tappningsbokhållare
Wedin främst.
Foto H Osti Upplandsmuseets bildarkiv.*

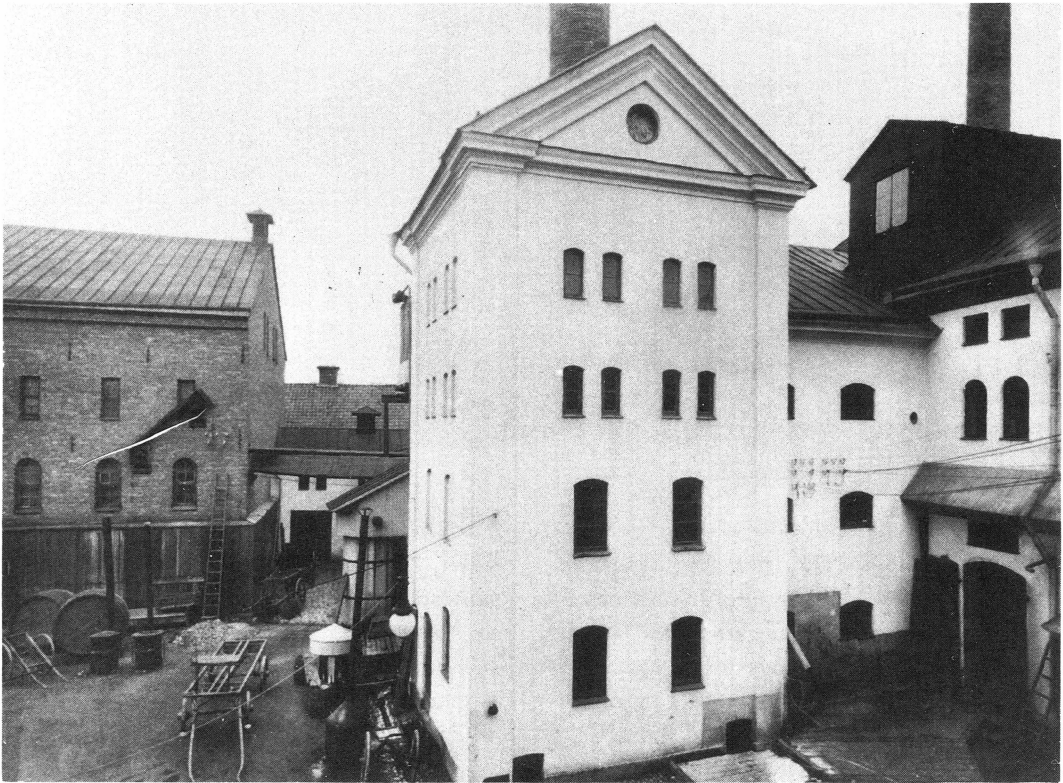

dessa bryggeriarbetare (bl a en del dalkul-
lor), tunnbindare, stalldrängar och utköra-
re, utan de utgör en anonym skara som dy-
ker upp i de torra och knapphändiga para-
graferna bara när det behövs ekonomisk
hjälp av något slag eller när det blir frågan
om gratifikationer. Om deras rättigheter
kan man dock finna ett och annat uttalande,
t ex när det redan första året av verksamhe-
ten är tal om personalens naturaförmåner.
Man hade begärt att hela arbetsstyrkan
skulle få fritt svagdricka, vilket också bifölls
av styrelsen. Däremot förbjöds uttryckligen
utlämnande av öl, utom mot betalning. Ett
undantag gjordes av någon anledning för
tunnbindarna, som skulle få 6 halvbuteljer
öl per man och vecka. Bryggmästaren synes
hela tiden ha haft ”maltdrycker till husbe-
hov”, som det står i ett protokoll.

En och annan gång kunde det som sagt bli
gratifikationer för väl utfört arbete. Så fick
t ex tunnbindaren P Björklund vid ett tillfäl-
le 100 kronor för sin ”städse visade flit och
omtanke vid utförandet av honom åliggande
arbeten”. Om gratifikationer till bryggmä-
starna är redan talat. När Kaatorp gifte sig
1887 fick han dessutom som lysningspresent
”en uppsats bordsnysilver till ett belopp av
cirka 300 kronor”. År 1886 ville man vara
generös över hela linjen. Ett protokoll berättar
att styrelsen beslutat ”föreslå en upp-
muntran till bolagets samteliga arbetare,
varav en del innehaft sina platser ända till
14 år, att utgå medelst insättningar i Spar-
banken till ett sammanlagt belopp av 870
kronor. . . att sedermera tills vidare, vid var-
je räkenskapsårs slut i Sparbanken ytterliga-
re, efter ådagalagda förtjänster, för varje ar-

betare insätta 10 till 15 kronor, dock sedan
visat blivit, att arbetaren själv under det lö-
pande året insatt å sin sparbanksbok ett dy-
likt belopp”.

I övrigt fick bolaget då och då hjälpa sin
personal ekonomiskt av olika anledningar.
Vanligtvis var det någon ”i knappa omstän-
digheter efterlämnad änka och hennes
barn” som behövde hjälp i sin nöd och som
tilldelades ett belopp om 150 kronor eller så.
Men det kunde även utgå ekonomisk hjälp
vid andra tillfällen. En eldsvåda 1882 gjorde
att bryggeriarbetarna Andersson och
Carlsson ”genom försummad brandförsäk-
ring förlorade allt vad de ägde och då dessa
arbetare”, heter det i protokollet, ”som äro
gifta och hava vardera flera små barn. . .
ådagalagt ett arbetsamt och redbart uppfö-
rande”, fick de av styrelsen 400 kronor att
dela på. De anställda kunde också av andra
skäl råka i skuld, som inte kunde klaras utan
bolagets medverkan. Bokhållaren Söder-
berg fick t ex 1885 ett lån å 500 kronor ”till
täckande av under sin bosättning iråkade
skulder”. En av bryggeriets kullor hade rå-
kat i en situation som utgör ett tragikomiskt
inslag i styrelseprotokollen för 1883: ”Kul-
lan Karin Jansson, anställd i Bolagets rörel-
se, hade genom oförsiktiga yttranden om
tvenne konduktörer, de där skulle under en
järnvägsresa våldfört sig å henne, i saknad
av bevisning ådragit sig tvenne stämningar
och, som hade till följd, att hon blev ådömd
böter till ett belopp av 140 kronor, anhållit
att Bolaget måtte, för att skona henne från
vatten och brödstraff, visa henne den välvil-
jan att förskottera nämnda belopp, som hon
ville avbetala med 20 kronor månatligen,

*Interiör från gården till Uppsala Bayerska Bryggeri AB. Den höga vitputsade maltkölnan uppfördes 1884.
Foto 1900-talets början. Pripps depå Uppsala.*

vilken begäran styrelsen fant skäl bifalla". Även utkörare kunde krångla till det för sig, dock av annan anledning. Det kan man läsa om i ett protokoll 1877, då styrelsen beslöt "att den av avl utköraren Jansson iråcade buteljsskuld, sedan så mycket som möjligt därav blivit indrivit, skulle avskrivas". Disponent Lindbergh fick samtidigt order om att se till "att utkörarne hädanefter ej måtte få åsamka sig några skulder för tombuteljer".

Till den personalvårdande verksamheten hörde, i varje fall under 80- och 90-talen, att man sökte ordna fester för tjänstemän och arbetare med familjer. Någon gång sades det också att bolagsmännen skulle underrättas därom, "i händelse de skulle önska att därvid närvara". År 1890 kunde bolaget fira 25-årsjubileum och det skedde med middag på Stadshotellet för "bolagets samtliga manliga aktieägare jämte bolagets tjänstemän" den 26 januari. De kvinnliga aktie-

Bryggarvagn tillhörande P E Eriksons bryggeri som också låg i kv Sandbacken.

Foto omkr 1900. Upplandsmuseets bildarkiv.

ägarna — det fanns också sådana — var tydligen inte inviterade. För arbetarpersonalen och deras familjer anordnades efter midsommar en fest på Grindstugan och i samband därmed ”anslogs en summa av 405 kronor, att i poster om 10 och 15 kronor insättas å personalens sparbanksböcker”, som det sägs i ett protokoll, ”vilka hädanefter skulle förvaras på kontoret”. Vid denna tid var tydligen dessa personalfester ett regelbundet återkommande inslag. Men år 1897 — det stora utställningsåret — bytte man ut den sedvanliga festen genom att besluta att ”åt varje arbetare anslå 5 kronor jämte fri resa fram och åter för att bese utställningen i Stockholm”.

Det var dock inte bara människor och deras bekymmer eller glädjeämnen som bryggeriets ledning hade att tänka på. Man hade också sina hästar, dessa stadiga bryggarkampar som sedan länge är försvunna ur stadsbilden. Ibland omnämns de i protokollet nästan som mänskliga varelser. Det sägs

t ex 1876 att två hästar ”i anseende till hög ålder vore snart otjänstbara”, varför man måste köpa nya på Distinguen. Ett par år senare berättas det att ”en av bolagets hästar numera nått så hög ålder, att densamma för körning på stengatan vore mindre tjänstbar”. Eftersom de väl var användbara till annat än utkörning av öl såldes eller byttes de mot yngre djur, som inte var behäftade med någon ”svårartad benåkomma”, eller vad det nu var dessa trotjänare kunde råka ut för. Ibland får man för övrigt i protokollen också veta namnen på bryggeriets hingstar, men alltid i samband med att de blivit obrukbara av en eller annan anledning, t ex ”Nisse” på 1890-talet, eller ”Thor”, som 1890 ”på grund av obotlig sjukdom blivit av vederbörande veterinärläkare förklarad oanvändbar, åtminstone i stad. . .”

Låt oss dock lämna både människor och djur och övergå till bryggeriets tillverkningsar, som för övrigt inte ens den första tiden

bestod enbart av tyskt öl. Detta framgår förresten av bolagsstämmans uttalande år 1868 om vad bryggmästaren hade att iakttaga: ”Beslöts att styrelsen noga skulle tillse, att bryggmästaren tillverkade sådant Bayersk- och svensk-öl, svagdricka och sockerdricka, som tidens bildade smak det fordrar, samt att om bryggmästaren skämmer bort någon bryggd av vad sort som helst skall den av honom förorsakade förlusten ersättas. . .” Didriksons redan 1866 framförda förslag att ”med bryggerirörelsen förena en fabrik för vinberedning” vann däremot aldrig styrelsens bifall.

Bayerskt öl var givetvis den viktigaste delen av produktionen och detta hade tidvis så stor efterfrågan att det tog slut. Det inträffade t ex sommaren 1875, då man måste göra en överenskommelse med Stockholms Bryggeri AB om leverans av öl, som skulle ”fortgå i mån av behov intill dess den nya tillverkningen” kunde släppas ut. Ibland var det, som vi redan sett, klagomål på det bayerska ölet. Hösten 1868 var det för svagt och för övrigt, förmåler ett protokoll, ”av den beskaffenhet att en stor del av Bolagets kunder däröver förklarar sitt missnöje, hvardan avsättningen ock betydligt avtagit”. När ölet saknade den smak och bornyr bayerskt öl skall ha, gjorde man sig av med bryggmästaren, som redan nämnts. 1872 skrev man t o m i tidningarna om Bayerska bryggeriets dåliga öl och det ledde till att man anmodade två amanuenser på Uppsala universitetets laboratorium för medicinsk och fysiologisk kemi att undersöka de olika slagen av humle. Det visade sig då att en leverans av humle innehållit malörtsbitter, vil-

ket berodde på en oärlig leverantör. Fem år tidigare hade för övrigt ett parti om 5 å 6 000 kannor skadats så att det inte kunde levereras som bayerskt öl. Det fick realiseras. I början av sommaren 1867 trodde man förresten att skänkölet skulle skadas om det inte så skyndsamt som möjligt kunde säljas, ”även till priser under de vanliga”. Skänköl var ett medelstarkt, ljus öl med bara 2–3 veckors lagring.

Hösten 1866 klagade man också, inte över dåligt öl utan över bristen på svenskt öl — då en starkare sorts svagdricka. Den gången berodde det på att ”ett parti svenskt öl, ehuru liggande i källare, hade frusit och såsom sådant ej kunde försäljas utan måste omarbetas till svagdricka”. Det fanns också — åtminstone omkr 1890 — något som kallades extra öl. Vidare kunde bryggeriet tillhandahålla pilsner och iskällardricka. Det senare var ett mellanting mellan senare tiders pilsneröl och ljusa lättöl. I varje fall på 1860-talet tillverkade man även bocköl, en mörk ölsort med ganska hög alkoholhalt och stark humlesmak. Däremot ville man inte börja brygga porter, en dryck som infördes i Sverige under andra hälften av 1800-talet. Bryggmästare Kaatorp hade fått anbud på ”äganderätten till ett porterrecept” men bolagets styrelse ansåg att det skulle bli svårt att vinna marknad för denna dryck.

Socketdricka tillverkade man redan år 1867. Det framgår bl a av att kemisten Henrik Gahn, som samma år anlade en kemisk-teknisk fabrik i Uppsala, av bryggeribolaget fick 250 riksdaler riksmünt ”för av honom lämnad undervisning i beredandet av sockerdricka.” Detta hade, sågs det i ett styrelse-

*Under 1880-talet expanderade bryggeriet kraftigt. En rad om- till- och nybyggnader skedde. I mitten av bilden bryggerihuset som det såg ut efter en om- och påbyggnad 1887.
Foto A Dahlgren 1901-02. Upplandsmuseets bildarkiv.*

protokoll, ”befunnits till alla delar gott och välsmakande.” I tillverkningen ingick också mineralvatten. Stort utrymme i protokollen omkring 1870 ägnas för övrigt åt en sodavattensapparat. H W Söderman hade nämligen besökt den stora världsutställningen i Paris 1867 och där på eget bevåg beställt en sodavattensapparat, som skulle vara epokgörande. Bolagsstämman ville dock inte godkän-

na detta inköp för bryggeriets räkning utan ålade Söderman att till bolaget återbetala 1 620 riksdaler och 20 öre, vilket han inte var villig att göra. Ännu år 1870 grälade man om saken. Söderman ville då tillverka sodavatten och bilinervatten (alkaliskt mineralvatten) med apparaten men de båda andra direktionsledamöterna Törnlund och Grönbeck ansåg att en bolaget ej tillhörig

Den stora magasins- och källarbyggnaden till vänster i bild uppfördes 1881.

Foto A Dahlgren 1901–02. Upplandsmuseets bildarkiv.

apparat inte skulle användas i dess tillverkning. Apparaten kom dock i bruk på bryggeriet, man provade den och meningen var att man skulle lösa in den om det visade sig att den kunde lämna en nettobehållning av minst 200 riksdaler per år. Om den gjorde det är inte bekant men 1872 fick saken i varje fall ett för Söderman lyckligt slut. Bolagsstämman beslöt avskryva sin fordran på

Söderman och den märkvärdiga sodavattensapparaten blev Bayeriska bryggeriets egendom.

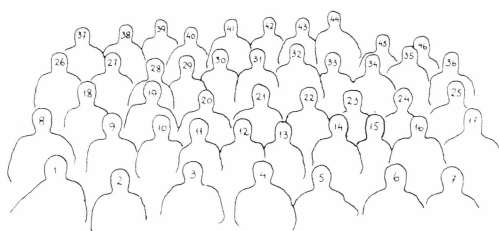
Vad avsättningen av bolagets produkter beträffar var det väl i allmänhet inga svårigheter, när allt gick normalt. Åren 1867–68 var dock svåra år. Rörelsen gav ingen vinst och aktieägarna fick ingen utdelning. I mitten av 1870-talet kunde man dock på ett år

göra en vinst av 105 100 kronor. Under de första åren hade man tappningskällare både i Stockholm och Sala. Å andra sidan hade man också konkurrens genom bryggerier på andra håll, framför allt just i Stockholm och Sala. Men de dåliga åren kring 1868 orsakades främst av ett par nyetablerade bayerska bryggerier i Uppsala, vilka dumpade priserna. Det fanns också en tid några öltappare i staden som ”importerade” öl från huvudstadens bryggerier, framför allt Hamburgerbryggeriet, Münchens bryggeri samt S:t Eriks och Bjurholms bryggerier. Från Erlangens bryggeri i Uppsala kom förresten 1890 ett förslag om att de båda Uppsala-bryggerierna skulle upphöra med etiketteringen av det bayerska ölet och ta bort stanniolkapsylerna på pilsnerbuteljerna. Frågan om etiketterna kunde man på Bayerska bryggeriet inte gå med på, det andra förslaget antogs däremot. En av öltapparna i Uppsala hade för övrigt släppt ut av honom själv tillverkat bayerskt öl på marknaden och försett buteljerna med etiketter förvillande lika de etiketter Bayerska bryggeriet använde på sina flaskor. Därför beslöt styrelsen att snarast möjligt låta ändra sina etiketter och därefter inregistrera desamma. Buteljerna var också en känslig fråga. 1897 beslöt man att för tappningen av pilsner anskaffa buteljer av grönt glas. Sommaren därpå kunde man emellertid konstatera att ölet i dem genom solens inverkan mycket lätt toge skada. Under den varma och soliga årstiden skulle därför i fortsättningen bruna buteljer av samma form som de gröna användas.

Det skulle givetvis vara mycket mer att

säga om bryggeribolagets tillverkningar och ekonomi, om annonsering och priskrig, om bygghänsyn och investeringar av annat slag, men detta skulle föra för långt. Till slut därför bara några ord om bryggeriets förhållande till en del av sina kunder, framför allt källarmästare och andra större avnämare av bryggeriets varor. Det hände nämligen inte så sällan att dessa personer behövde ekonomisk hjälp och då vände sig till Bayerska bryggeriet för att få borgen eller lån. Det kunde t ex gälla gästgivaren i Högsta eller innehavaren av marketenterserveringen på Polacksbacken under regementsmötena. En annan gång kunde det vara källarmästare G E Eklund på Gillet som fick ett lån ”i betraktande därav att [han] under en mängd av år uteslutande tagit sitt behov av öl hos bolaget”. Man gick också i borgen för fru Anna Paulin på Eklundshov och för fröken Charlotta Andersson på Grindstugan, vars rörelse Bayerska bryggeriet för övrigt senare övertog. Ofta var det i dylika fall ett villkor förknippat med den tjänst bolaget gjorde vederbörande: de skulle ta hela sitt behov av maltdrycker hos bolaget. Under ett 15-tal år stod man också i borgen för bryggaren P Björklund. Härvidlag var motiveringen den att han i inte mindre än 18 år varit i tjänst som tunnbindare hos bolaget men sedermera övertagit Lindroths bryggeri, d v s det gamla Beinoffska.

På tal om bryggeribolagets stora kunder kan också avslutningsvis nämnas att när N P Svanfeldt år 1896 firade 25-årsjubileum såsom källarmästare i Uppsala, uppvaktade Bayerska bryggeriet med en dryckeskanna av rent silver för 500 kronor. Som kontrast

Bayerska bryggeriets anställda 1904, enligt personuppgifter av ing S Hallström: 1. Spångberg, eldare; 5. Hellsten, mältare och utkörare; 6. Fredriksson, nattvakt; 8. Märdh, utkörare; 10. Tilda Palm, sköljerska; 17. Gustav Wedin, tappningsbokhållare; 18. I Magnusson, maskinist; 19. Emil Söderberg, kamrer; 20. Filip Netzelius, bokhållare; 21. Wahlström, disponent; 22. Kristian Kaatorp, bryggmästare; 24. J Eriksson, jäskällarbas; 25. Wengelin, jäskällarbiträde; 26. Karlsson, pannknekt; 29. Karlsson, utkörare; 31. J Wengström, stallbas; 36. j Sköld, lagerkällarbas; 37. Eriksson, mältarbas; 38. Gustafsson, mältare; 40. Dahlgren, gårdskar; 41. Lagerström, svagdricksavdragare; 43. Karlsson, mältare. Prippts depå, Uppsala.

här till ett annat styrelsebeslut ungefär samtidigt, att som bidrag till bildandet av en stipendiefond till minne av den framstående bakteriologen Louis Pasteur teckna inte mindre än 25 kronor.

*

Vad som här berättats är bara skummet av den mustiga brygd Bayerska bryggeriets historia under 1800-talet onekligen utgör. Det skulle som redan sagts vara mycket att tillägga, vilket dock i detta sammanhang måste lämnas därhän. Bryggeriets öden efter sekelskiftet vore också värda ett omnämnande men kan här blott antydast med några få ord.

Ett stycke in på 1900-talet fick AB Stockholms Bryggerier intressen i bolaget och blev med tiden den största aktieägaren. Till slut uppgick Bayerska bryggeriet som dotterbolag och blev sedermera en del av Pripp-koncernen. År 1967 upphörde dess tillverk-

ning helt och Uppsalas då enda kvarvarande ölbryggeri blev enbart tappningsstation. Bara några år därefter avslutades all verksamhet av detta slag i kvarteret Sandbacken. Uppsalaölets historia var därmed till ända eller som den skotske skalden Robert Burns i Gustaf Frödings tolkning säger — ”Och gott öl kom och gott öl for”.

Litteratur

Rörande Bayerska bryggeriets byggnadshistoria, miljön kring kvarteret Sandbacken och verksamheten under 1900-talet se Ola Ehn, Svartbäcksgatan i Uppsala — ett angeläget vårdobjekt (Uppland 1975, framför allt s. 65–75).

Den som är intresserad av maldryckstillverkningens tekniska sida hänvisas till t ex Sten Simonsson, En krönika om ölbrygd (Sthlm 1971) och John Hendra & Dave Laing, Allemans bok om öl (Sthlm 1977).